

Deum, tamquam ad suum principium, idest ad intelligibile atque amabile obiectum refertur¹: siquidem homo per intellectum et voluntatem ad verum et bonum universale, quod concrete in Deo tantum reperitur, ordinem habet². Neque dicas, facultatem finitam circa obiectum infinitum versari non posse. Etenim, quoniam «modus actionis est secundum modum formae agentis³», potentia finita obiectum infinitum finito modo attingit. Ad rem s. Bonaventura: «Infinitum bonum (anima) finite capit, quoniam ipsa est finita: sed quoniam bonum illud est infinitum, ideo ab ipso totaliter absorbetur, et eius capacitas undequaque terminatur⁴». Quocirca, et si beatitudo hominis, si consideretur quantum ad causam vel obiectum, sit aliquid increatum, quia est Deus, qui solus sua infinita bonitate potest voluntatem hominis perfecte implere; tamen, si consideretur quantum ad ipsam essentiam beatitudinis, nempe quoad ipsam adeptionem vel fruitionem summi boni, est aliquid creatum in ipso homine existens⁵.

35. Inst. Magis distat homo a Deo, quam sensus a quovis intelligibili obiecto. Atqui inter sensum et obiectum intelligibile nulla est proportio. Ergo.

Resp. *Dist. mai.*, secundum naturae proprietatem, *conc. mai.*; secundum rationem cognoscibilis, *neg. mai.* Hanc distinctionem tradit s. Thomas⁶, atque a s. Bonaventura his verbis mirifice explicatur: «Ad illud quod obiicitur de distantia intelligibilis et sensibilis, dicendum quod duplex est di-

¹ Cf s. Thom., I, q. XII, a. 1 ad 4. Audiatur s. Bonaventura: «Dicendum, quod distantia dicitur contra convenientiam: convenientia autem inventitur in triplici differentia... Est enim convenientia commensurationis, sive adaequationis, et convenientia participationis alicuius communis, et convenientia ordinis. Dico ergo, quod si distantia dicatur per privationem convenientiae adaequationis, et participationis, infinita est distantia creati ad increatum, sicut infiniti ad finitum. Si vero dicatur distantia per privationem convenientiae ordinis, dicendum, quod falsum est, quia creature immediate ordinantur ad Deum, sicut ad principium, et sicut ad finem»; *In lib. III Sent.*, Dist. XIV, a. 1, q. 3 ad arg.

² «Quod homo boni perfecti sit capax, ex hoc apparet, quod eius intellectus potest comprehendere universale, et perfectum bonum, et eius voluntas appetere illud»; *1^a 2^{ae}, q. V, a. 1 c.*

³ I, q. LXXXIV, a. 1 c.—⁴ *In lib. I Sent.*, Dist. I, a. 3, q. 2 ad arg.

⁵ *Ibid.* —⁶ *In lib. I Sent.*, Dist. III, q. I, a. 1 ad 2.

stantia, secundum rationem entis, et secundum rationem cognoscibilis. Primo modo est maior distantia: secundo modo non, quia utrumque est intelligibile, scilicet Deus et anima. Non sic est de intellectu et sensu; quia sensus est potentia determinata, sed intellectus non¹.

ART. III. *De beatitudine formalis*

36. Postquam obiectivam hominis beatitudinem solum Deum esse demonstravimus, iam de illius adeptione, seu possessione, quae beatitudinis formalis nomine appellari solet², disputamus oportet.

37. In primis dubitari nequit, quin beatitudo formalis in quadam ipsius hominis operatione consistat. Cum enim beatitudo ultimam hominis perfectionem spectet, in actu secundo, scilicet in operatione constituta est: siquidem actus primus ad actum secundum ordinatur, atque obtaindæ ultimae perfectionis nonnisi capacitatem³ homini afferit⁴. Atque id ex eo confirmatur, quod anima per beatitudinis fruitionem vivit. Iam animae vita operationem significat, quae ab ipsa elicetur⁵: etenim «actio vitalis a non vitali distinguitur essentialiter per hoc, quod non vitalis in agente est, vitalis vero in agente et ab agente est; vivere enim est mouere seipsum: unde per hoc quod movet, agit actionem; per hoc, quod movet seipsum, actionem in se recipit⁶».

38. Hoc praestituto, quaeritur, quaenam sit operatio illa, propter quam formalis hominis beatitudo obtainetur. Cuius quaestionis sensus ut recte intelligatur, status beatitudinis ab eius essentia distinguendus nobis est. Nimurum status omnia complectitur, quae hominem plene beatum efficiunt: puta Dei cognitionem, amorem, voluptatem seu gaudium, quod ex cognitione et amore veluti ex uberrimo fonte oritur, perpetuatatem, etc. Essentia vero illud significat, quod inter hanc o-

¹ *In lib. I Sent.*, Dist. III, a. 1, q. 1 ad arg. —² P. 20.

³ Cf *Lexicon Peripat. Phil.-Theol.*, ed. 2^a, p. 12, Neapol. 1872.

⁴ *1^a 2^{ae}, q. III, a. 2 c.* Neque obstat quod beatitudo status a Boëtio dicitur (*cf. p. 19*). Nam *beatus est* quidem in *statu boni perfecti*, illud autem, *per quod est in huiusmodi statu, quaedam est operatio*; *Ibid. ad 2.* —⁵ *Ibid. ad 1.*

⁶ Gotti, *Op. cit.*, t. II, tract. I, q. II, dub. II, § III, n. XI.

mnia primum concipitur, et quo summum Bonum, seu beatitudo obiectiva, acquiri potest; atque ideo est radix, unde cetera p. offluunt, quae ipsam antecedunt vel concomitantur. Iam vero quaestio circa essentiam formalis beatitudinis hic instituitur: quaerimus scilicet, quanam operatione essentialiter ultimum finem, seu Deum, assequamur.

39. Porro ad potentias sentientes illam operationem pertinere non posse, perspicuum est. Revera, per operationem sensum bona tantum corporalia attingimus: ac proinde hominis cum bono increato et omnino spirituali coniunctio, in qua beatitudo essentialiter consistit, nequit unquam obtineri¹. Superest igitur, ut in cuiusnam intellectricis potentiae actu essentia beatitudinis collocanda sit, diligenter quaeramus. Iam, ipsam in actu voluntatis consistere, aliquorum opinio est: nempe, vel in amore amicitiae, secundum Scotum; vel, secundum alios, in fruitione. Thomistae autem in actu intellectus eam ponendam esse docent. Denique non desunt alii, qui ex actibus intellectus simul et voluntatis essentiam formalis beatitudinis exurgere censem. Nos vero, sententiam, quam Thomistae propugnant, veritati esse consentaneam, sequenti propositione demonstrabimus.

40. Prop. *Beatitudo formalis non in pluribus, sed in uno actu consistit: qui nec amor, nec fructus seu delectatio, sed perfecta Dei cognitio est.*

Prob. 1^a pars. Beatitudo formalis essentialiter in illa actione consistit, qua primo summum Bonum assequimur, siquidem illud, quod primo rei competit, eius essentiam constituere intelligimus. Atqui nequit utraque operatio intellectus et voluntatis esse prima summi Boni assecutio: nam inter intellectum et voluntatem ordo prioritatis et posterioritatis existit, quia *nihil est volitum, nisi sit praecognitum*. Ergo². Idipsum ex eo comprobari potest, quod, cum eo perfectius aliquid sit, quo simplicius, ex pluribus operationibus essentiam beatitudinis coalescere, summae illius perfectioni profecto adversatur. Quare, etsi status beatitudinis plures includat operationes, tamen eius essentia in unico et simplicissimo actu consistere debet, qui ceterorum radix et causa est.

¹ 1^a 2^{ae}, q. III, a. 3 c.

² Cf s. Thom., *Contr. Gent.*, lib. III, c. 26, n. 9.

41. *Prob.* 2^a pars, quae priorem confirmat adhuc. Revere, actus, ex quo essentia beatitudinis formalis constituitur, non potest esse amor. Bonum enim, quod amatur, vel nondum habetur, et inde fit, ut desiderio quaeratur; vel iam habetur. At satis patet, in amore erga bonum, quod nondum habetur, aliquam non levem contineri imperfectionem: amorem autem erga bonum, quod habetur, perfectionem ex eo ipso sumere, quod bonum illud habetur; ac proinde ne posse quidem finem ultimum constituere, qui procul dubio in ipsa boni possessione consistere debet³. Ex quo etiam colligitur, actum illum ne gaudium quidem, seu delectationem esse; nam ipsum habere bonum causa est delectationis⁴.

42. Hoc idem ex ipsa actus voluntatis natura, cuius nequit esse propria consecutio finis, amplius declaratur. Etenim « voluntas fertur in finem, et absentem, cum ipsum desiderat, et praesentem, cum in ipso requiescens delectatur⁵ ». Iam voluntas, cum in bonum absens fertur, illud appetit. Appetitus autem proprium est, in bonum consequendum tendere, non vero illud consequi vel possidere: nam, « si consequi pecuniam esset per actum voluntatis, statim a principio cupidus consequutus esset pecuniam, quando vult habere illam⁶ ». Hinc est, ut voluntatis conatus in bonum *affectivus*, non autem *effectivus* dicatur; quia illud non per se, sed per aliam potentiam voluntas adipiscitur⁵. Cum autem voluntas in bonum praesens fertur, atque in ipso requiescens delectatur, haec delectatio non est finis consequutio. Nam « delectatio advenit voluntati ex

¹ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 26, n. 5.

² *Ibid.* Quod si Patres felicitatem in gaudio positam esse aliquando testantur, beatitudinis *consummationem* ab iis rhetorice potius describi, quam eius essentiam definiri, dicendum est (cf s. Thom., 1^a 2^{ae}, q. III, a. 4 c.): cum praesertim Patres gaudium ex cognitione Dei oriri demonstrent.

³ S. Thom., 1^a 2^{ae}, loc. cit. — ⁴ *Ibid.*

⁵ Hinc illud effatum, *Eiusdem potentiae est tendere in finem, et illud consequi, intelligendum est, non quidem de potentia, quae affective, sed de illa, quae effective in finem tendit*. Scilicet ad voluntatem, cuius est ad bonum tendere tantum *affective*, haud pertinet ipsum *effective* consequi: ceterae autem potentiae, cum in bonum *effective* seu *executive* tendant, ex. gr., sensus in bona sensibilia, intellectus in bona intelligentibilia, horum bonorum consequitionem sibi propriam reddunt.

hoc, quod finis est praesens; non autem e converso ex hoc aliquid fit praesens, quia voluntas delectatur in ipso¹.

43. *Prob.* 3^a pars, ex qua praecedens nimis etiam confirmatur. Inter intellectum et voluntatem hoc existit discriben, quod intellectus in rerum apprehensione illas ad se trahit, seu sibi praesentes efficit; voluntas autem non trahit ad se res, sed potius in illas fertur². Atqui res ad se trahere, easque sibi praesentes constituere idem est, ac eas consequi et possidere: trahi vero est possidere, vel potius impelli in rem amatum. Ergo creatura intellectualis per actum intellectus, non vero per actum voluntatis Deum assequitur. Ad haec, beatitudo formalis, cum sit ultima hominis perfectio et summi Boni consecutio, oportet esse actum praestantissimae potentiae; et, « cum sit proprium bonum intellectualis naturae, oportet quod secundum id intellectuali naturae conveniat, quod est sibi proprium³ ». Atqui intellectus praestantior est voluntate; siquidem, ut in Metaphysica demonstratur, « intellectus est nobilissima pars animae⁴ »; atque ipse secundum se intellectualis naturae proprius est; dum voluntas eo tantum, quo ab intellectu dependet, propria est intellectualis naturae, et non quia est appetitus, qui profecto rebus omnibus diverso modo, secundum diversam naturae conditionem, inest. Ergo⁵. Quod argumentum his s. Augustini verbis exhiberi videtur: « Quid est aliud beate vivere, nisi aeternum aliquid cognoscendo habere? Aeternum est enim, de quo solo recte fidetur, quod amanti auferri non potest; idque ipsum est, quod nihil aliud sit habere, quam nosse. Omnia enim rerum praestantissimum est,

¹ 1^a 2^{ae} loc. cit. Hinc delectatio ad beatitudinem velut aliud concomitans requiritur. « Delectatio enim causatur ex hoc, quod appetitus requiescit in bono adepto. Unde, cum beatitudo nihil aliud sit, quam adeptio Summi Boni, non potest esse beatitudo sine delectatione concomitante »; *Ibid.*, q. IV, a. 1 c.

² « Operatio virtutis apprehensivae perficitur in hoc, quod res apprehensae sunt in apprehendente: operatio autem virtutis appetitivae perficitur in hoc, quod appetens inclinatur in rem appetibilem »; I, q. LXXXI, a. 1 c.

³ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 26, n. 1.

⁴ In lib. I *Ethic.*, c. VII; cf I, q. LXXXII, a. 3 c.

⁵ *Contr. Gent.*, loc. cit., cf etiam *ibid.*, c. 23, ubi apposite demonstrat, finem intellectualis substantiae non alium esse, nisi intelligere Deum.

quod aeternum est: et propterea id habere non possumus, nisi ea re, qua praestantiores sumus, idest mente. Quidquid autem mente habetur, noscendo habetur¹.

44. Neque satis firmae sunt rationes, quibus essentiam formalis beatitudinis in actu voluntatis potius, quam in actu intellectus, collocandam esse, demonstrari solet. Cum beatitudo, inquit huiusmodi sententiae fautores, in arctissima perfectissimaque unione, qua anima humana Deo coniungitur, posita sit, non aliter banc unionem peragi posse putandum est, quam amoris actu; cuius quidem est non modo amantem cum obiecto amato coniungere, sed etiam amantem in amatum admirabili quadam lege transformare: unde anima dicitur esse *magis ubi amat, quam ubi animat*. Deinde vero, cum anima Deo, veluti summo Bono, coniungi debeat, atque bonum actu voluntatis, seu amore acquiratur, fieri omnino debet, ut perfecta felicitas in amore consistat. Denique formalis beatitudo in illo actu ponenda est, qui ad alium non ordinatur: sed operatio intellectus, qua Deus cognoscitur, ad voluntatis actum, quo diligitur, ordinem habet: ergo in hoc voluntatis actu, seu in amore, felicitas ipsa constituenda est.

45. Ast e contrario, quoad primum, coniunctio cum Deo, in qua hominis beatitudo essentialiter consistit, perfectissima esse debet, non quidem absolute et simpliciter, sed, ut aiunt, *in genere assecutionis*. Voluntas autem per amorem, quemadmodum diximus, non assequitur obiectum volitum; sed tantum in illud nondum possessum inclinat, vel de illo iam possesso delectatur. Quocirca unio, quae ex amore gignitur, est tantum affectiva. Atque ipsa velut beatitudinis perfectio, seu complementum, seu aliud eius essentiam inseparabiliter consequens habenda est; non autem velut illud, quod beatitudinis essentiam constituit: siquidem, cum ex clarissima Dei cognitione profluat, nequit illud esse, quo Deo primum coniungimur.

46. Quod ad alterum, bonum appetitur quidem, sed non acquiritur per voluntatem. Quare coniunctionem cum Deo, tamquam summo Bono, per actum voluntatis effici omnino

¹ Lib. LXXXIII Qq., q. 35. Et alibi: « Beatissimi autem sunt, quibus hoc est Deum habere, quod nosse: ipsa quippe notitia plenissima, verissima, felicissima est »; *Liber ad Dardanum*, seu *Epist. CLXXXVII*, c. 6, n. 21. Cf *De beata vita*, n. 33.

negandum est. « Primum obiectum voluntatis non est actus eius, sicut nec primum obiectum visus est visio, sed visibile. Unde ex hoc ipso, quod beatitudo pertinet ad voluntatem, tamquam primum obiectum eius, sequitur, quod non pertineat ad ipsam, tamquam actus ipsius¹. »

47. Denique, quod spectat ad tertium, operatio, qua Deus cognoscitur, ad amorem, non tamquam medium ad finem, sed tamquam causa ad effectum, vel tamquam essentia ad illud, quod ipsam perficit, ordinatur. Iam nihil est, cur essentia beatitudinis hanc praeseferat relationem, ut nempe ad gignendos effectus ex ipsa consequentes ulterius ordinetur.

ART. IV. De hypothesi naturalis beatitudinis

48. Etsi Deus *ex infinita bonitate sua ordinaverit hominem ad finem supernaturalem*², tamen eo ipso, quod hic finis supernaturalis est, palet hominem potuisse a Deo condi, quin ad eum destinaretur. Qua facta hypothesi, necessario admittenda esset aliqua naturalis beatitudo, ad quam homo libere posset pervenire³: siquidem ipse, aequa ac quodlibet ens, summam perfectionem sibi consentaneam naturaliter appetit; hic autem appetitus frustrari nequit.

49. Quamobrem duplex hominis finis distingui solet. « Finis, inquit s. Thomas, ad quem res creatae ordinantur a Deo, est duplex. Unus, qui excedit proportionem naturae creatae et facultatem; et hic finis est vita aeterna, quae in divina visione consistit, quae est supra naturam cuiuslibet creature. Alius autem finis est naturae creatae proportionatus, quem scilicet res creata potest attingere secundum virtutem suae naturae⁴. » Et alibi: « Est autem duplex hominis beatitudo, sive felicitas. Una quidem proportionata humanae naturae, ad quam scilicet homo pervenire potest per principia suae natu-

¹ ^{1^a} ^{2^a}, q. III, a. 4 ad 2. — ² Conc. Vat., Sess. III, c. 2.

³ Homo in statu *pure naturae* potuisset quidem *physica* facultate beatitudinem naturalem consequi; at vero, ut *moraliter* potuisset semper ea facultate uti ad omnia assequenda media, omniaque tollenda impedita, speciali quodam Dei auxilio, iuxta tamen naturae ordinem, indiguisset. Cf. Gonet, *Man. Thom.*, t. IV, tract. VII, c. III, § I, p. 199-201; et c. IV, § II, p. 216, Biterris 1680.

⁴ I, q. XXIII, a. 4 c.

rae. Alia autem est beatitudo naturam hominis excedens, ad quam homo, sola divina virtute pervenire potest, secundum quamdam Divinitatis participationem⁴.

50. Porro, quemadmodum ex iam ostensis in praecedenti articulo colligitur, haec beatitudo naturalis in *Divinorum contemplatione*², seu in perfectissima cognitione Dei consistere dicenda foret, quae per naturae vires et per species naturalis ordinis obtineri posset; ex qua cognitione perfectissimus naturalis amor Dei summi boni necessario consequeretur. « Homo, inquit Gerdilius, suae rationis lumine instructus tantummodo Deum cognoscere potest, ut auctorem naturalem: quare in statu naturae purae beatitudo hominis consistenter in naturali quadam, sed eminentiori, quam excogitare possimus, Dei cognitione et fruitione³. » Quocirca huiusmodi cognitio, etsi quoad claritatem et gradum quemdam intensionis longe perfectior esset, quam in vita praesenti sit vel haberi possit, tamen non nisi abstractiva dicenda foret; quia intellectus Deum, non uti in seipso est, videret, sed per speciem sui, aliorumque a se cognitorum, nec non per species infusas assequeretur⁴. « Licet, inquit Gonetus, in statu elevationis naturae humanae ad ordinem et finem supernaturalem, perfecta hominis beatitudo in clara Dei visione consistat, non tamen in statu naturae purae; quia homo creatus in puris naturalibus non esset ordinatus in finem supernaturalem, sed dumtaxat naturalem. Si autem quaeras, in quo illa consistenter, respondeo, theologos eam constituere in perfectissima et suavissima contemplatione Dei auctoris naturae, quae non pertingeret ad claram Dei visionem, sed esset dumtaxat cognitio Eius abstractiva, et haberetur ex creature, praesertim substantiis separatis cognitis non solum per species acquisitas, sed praecipue per infusas, et per scientiam inditam. Addunt quod perfectissima illa cognitio, seu contemplatio, esset radix amoris naturalis Dei, et reliquarum virtutum naturalium, totiusque re-

¹ ^{1^a} ^{2^a}, q. LXII, a. 1 c. — ² Ibid., q. III, a. 5 c.

³ Inst. phil. mor., Disp. 1^a, c. 3; Opp. t. III, p. 91, Napoli 1854.

⁴ Quare cognitio abstractiva est hic accipienda, prout ab *intuitiva* distinguuntur; quatenus nempe res non cognoscitur uti est in seipsa, sed per speciem alterius rei apprehenditur.

ctitudinis voluntatis, subindeque omne peccatum, omnemque inquietudinem et anxietatem excluderet¹ ».

51. Iamvero hacc naturalis beatitudo, etsi ad supernaturalem relata imperfclissima esset, tamen in homine, speculo secundum naturae ordinem, omnimodam perfectionem haberet. Neque dicas, ex beatitudine illa appetitum hominis, quippe qui ad supernaturalem beatitudinem elevari capax est, satiari non posse. Etenim, ut doctissimus Gotti apposite monuit: « Ad veram beatitudinem requiritur quidem ut satietur tota capacitas positiva, nempe ut positiva tendentia ad bonum beatificum tota impleatur; alias foret inquieta, si non attingeret terminum, ad quem positive tendit et facta est: sicut lapis in statu violento est, si centrum, ad quod tendit, non acquirat. Non requiritur tamen ad perfectam satietatem et beatitudinem, ut satietur etiam capacitas negativa; idest quod confertur cuique beato tantus gradus beatitudinis, quantus confertur alteri, et qui non repugnat illi a Deo conferri . . . Homo in statu purae naturae possideret omne bonum, cuius esset capax capacitatem positiva, esto non possideret omne bonum, cuius esset capax capacitatem etiam negativa: cum enim in eo statu solum positive tenderet, ut esset ordinatus in Deum, ut auctorem naturae, ex possessione illius in tali ordine capacitas illius positiva exploreretur. Quamvis autem haberet etiam capacitem ad possidendum Deum, ut auctorem supernaturalem; quia tamen ad Deum in tali ordine possidendum nullam haberet, nec inchoatam, inclinationem, utpote omni auxilio supernaturali carens, talis capacitas esset pure negativa: et proinde quamvis haec non impleretur, haberet beatitudinem illi in eo statu proportionatam² ».

52. Ne autem hac in re ullus aequivocationi aditus pateat, explicandum nobis est, quid sibi velit illud s. Thomae, ubi ait, *naturaliter a nobis appeti visionem Dei*³. Porro id non eo sensu intelligentum est, quatenus in visionem Dei, veluti suum proprium finem, intellectualis creatura naturaliter pro-

¹ Op. cit., t. II, tract. VIII, c. VI, p. 513-514.

² Op. cit., t. II, tract. I, q. II, dub. I, n. 19 et 21.

³ I, q. XII, a. 1 c.; et 1^a 2^{ae}, q. III, a. 8 c.; et Contr. Gent., lib. III, c. 25.

pendat. Etenim, secundum s. Thomam, neque appetitu innato, neque appetitu elicito sive confuso, sive distincto, potest a nobis visio Essentiae Dei naturalibus viribus appeti. Non quidem appetitu innato. Nam de illo ita loquitur sanctus Doctor: « Quamlibet naturam consequitur appetitus conveniens fini sue naturae, sicut grave naturaliter tendit deorsum, et appetit ibi quiescere. Si autem sit appetitus alicuius rei supra naturam suam, illa res non movetur ad illum finem naturaliter, sed ab alio, quod est supra naturam suam. Constat autem, quod perfrui coelesti gloria, et videre Deum per essentiam, licet sit rationalis creaturae, est tamen supra naturam ipsius. Non ergo movetur rationalis creatura ad hoc desiderandum a natura, sed ab ipso Deo, qui in hoc ipsum efficit nos⁴ ». Quare Deus « efficit in nobis naturalia desideria et supernaturalia. Naturalia quidem, quando dat nobis spiritum naturalem convenientem naturae humanae.... Supernaturalia vero dat, quando infundit in nobis supernaturalem spiritum, scilicet Spiritum Sanctum⁵ ». Adde his, quod appetitus innatus in beatitudinem nonnisi secundum communem rationem fertur; atque si voluntas « fertur in beatitudinem tam, vel talem, hoc non est ex inclinatione naturae, sed per discretionem rationis, quae adinvenit in hoc, vel in illo summum bonum hominis constare⁶ ». Quod de appetitu innato, idem de appetitu elicito confuso Aquinas docuit. Huiusmodi enim appetitus est, cui praecedit confusa beatitudinis cognitio, qua nempe ipsa cognoscitur in quadam generalitate⁷, et in aliquo communi sub quadam confusione⁸, quin cognoscatur obiectum, in quo illa res consistit. Denique, quod spectat ad

¹ In II ad Cor. c. V, lect. 2. — ² Ibid.

³ In lib. IV Sent., Dist. XLIX, q. I, a. 3, sol. 3 c. Et alibi: « Aliis enim rebus inditus est naturalis appetitus alicuius rei determinatae, sicut gravi quod sit deorsum; et unicuique animali id quod est sibi conveniens secundum suam naturam: sed homini inditus est appetitus ultimi finis sui in communi, ut scilicet appetat naturaliter, se esse completum in bonitate. Sed in quo ista completio consistat, utrum in virtutibus, vel scientiis, vel delectabilibus, vel huiusmodi aliis, non est ei determinatum a natura »; Qq. disp., De Ver., q. XXII, a. 7 c.

⁴ Super Boët., De Trinit., Prooem., q. I, a. 3 ad 4.

⁵ I, q. II, a. 1 ad 4.

appetitum elicitum *distinctum*, cui nempe praecedit cognitio distincta, qua beatitudo cognoscitur secundum specialem rationem, quantum ad id in quo beatitudo consistit¹, ita fere s. Thomas argumentatur: Nequit voluntas naturaliter illud appetere, quod intellectus naturaliter cognoscere non potest. Atque intellectus naturaliter impos est ad visionem Essentialiae Dei. Ergo. Quocirca concludit, ad illum appetitum, expostulari cognitionem supernaturalem, quae « est per fidem, quae ea tenet ex infuso lumine, quae naturaliter cognitionem excedunt² »; atque, posita etiam hac supernaturali illustrazione ex parte intellectus, requiri, ut ipsa voluntas moveatur a supernaturali agente, ut possit habere motum ordinatum ad illam beatitudinem³.

53. Itaque, secundum s. Thomam, cognitio intuitiva Essentialiae Dei est finis supernaturalis hominis, non solum quoad assecutionem, seu quoad media, quibus obtinetur, quemadmodum omnes Catholici docent, sed etiam quoad appetitum⁴. Quapropter ubi docet, nos *naturaliter* visionem Dei per suam essentialiam desiderare, « ipse loquitur de homine elevato per gratiam, qui appetitu innato connaturali gratiae, et appetitu ineffaci naturali elicto, supposita cognitione per fidem de possibilitate visionis beatificae, desiderat quidditatim Dei cognitionem. Et de isto loquendo, unum est, quod s. Thomas asserit, non satiari omnem appetitum illius per cognitionem Dei quoad an est⁵ ».

¹ 1^a 2^{ae}, q. V, a. 8 c. Cf Sanseverino, *Elementa seu Instit. Phil. Christ.*, vol. I, *Idealog.*, c. I, art. 4, p. 493-494, alt. ed., Neapoli 1873.

² Qq. disp., *De Ver.*, q. XIV, a. 2 c. — ³ I, q. LXII, a. 2 c.

⁴ « Finis, ait etiam (*In lib. III Sent.*, Dist. XXIII, q. I, art. 4, sol. 3 c.), ad quem Divina largitas hominem ordinavit . . . , est omnino supra facultatem naturae creatae elevatus... Unde per naturalia tantum homo non habet sufficienter inclinationem ad illum finem; et ideo oportet, quod superaddatur homini aliquid, per quod habeat inclinationem in finem illum, sicut per naturalia habet inclinationem in finem sibi connaturalem ».

⁵ Petr. de Godoy, *Disputationes theolog. in 1^a p. D. Thome*, t. I, tract. II, Disput. 8, Venetiis 1686. Aliam explicationem ex Ferrariensi assert Gonetus his verbis: « Ferrariensis loco citato ex *Summa Contra Gentes* ait, quod quando s. Thomas dicit, quod, visis effectibus, exurgit in nobis desiderium naturale videndi causam, non inten-

ART. V. *An beatitudo naturalis in praesenti vita comparari a nobis possit*

54. Beatitudinem supernaturalem nonni in altera vita obtingeri Fides docet. In hypothesi autem, qua homo ad beatitudinem naturalem fuisset destinatus, ipsam non in mortalis et corruptibilis vitae statu ab homine comparari posse, sed alteri meliorique vitae reservari, etsi ex dictis in praecedenti articulo satis colligatur, sequenti propositione clarius patet.

55. Prop. *Beatitudo, etsi naturalis, nequit in hac vita a nobis acquiri.*

Prob. Hominis beatitudo eiusmodi esse debet, ut 1° quodvis repellat malum: nam « perfectum bonum est, quod omnino caret admixtione mali; sicut perfectum album est, quod est omnino impermixtum nigro⁶ ». 2° Ut hominis desiderio plane satisfaciat: siquidem « ultimus finis hominis terminat eius naturalem appetitum, ita quod, eo habito, nihil aliud queritur; si enim adhuc movetur ad aliud, nondum habet finem, in quo quiescat⁷ ». Atqui in praesenti vita multa sunt mala, quibus homo undique premitur, non solum corporalia, uti fames, frigus, sitis, et alia huiusmodi, sed etiam animae: « nullus enim invenitur, qui non aliquando praetereat medium, in quo virtus consistit, vel in plus, vel in minus; qui non etiam in aliquibus decipiatur, vel saltem ignoret quae scire desiderat; aut etiam debili opinione concipiat ea, de quibus certitudinem habere vellet⁸ ». Neque desiderium ho-

dit esse in nobis desiderium videndi Deum ortum ex viribus naturae, sed quod sit in nobis desiderium videndi Deum connaturale et proportionatum cognitioni, quam de Illo habemus. Unde, cum per lumen naturale intellectus Illum cognoscamus valde imperfecte, et tantum ut auctorem naturae, ex illo in nobis, exurgit desiderium quoddam imperfectum Illum cognoscendi et videndi ut auctorem naturalem, et quantum ad illa praedicata et attributa, quae in creaturis reludent. E contra vero, cum per Fidem Illum perfecte, et ut auctorem gratiae et gloriae cognoscamus, ex tali cognitione supernaturali oritur in nobis desiderium connaturale, et tali cognitioni proportionatum videnti Illum ut est in se⁹; Op. cit., t. II, tract. VIII, c. VI, p. 515. Cf D' Aguirre, *Theol. s. Ansel. Comm.*, tract. I, disp. IX, sect. IV, p. 198-201, Romae 1688.

⁶ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 48, n. 5. — ⁷ *Ibid.*, n. 2. — ⁸ *Ibid.*, n. 3.

minis in hac vita expleri potest. Etenim in primis, ex. gr., « quanto plus aliquis intelligit, tanto magis in eo desiderium intelligendi augetur¹ ». Deinde naturale desiderium felicitatis cum desiderio eius stabilitatis et perpetuitatis coniungitur: si quidem « quilibet naturaliter esse desiderat, et permanere in bono, quod ipse habet; et ideo ab omnibus beatitudo tale aliquid esse ponitur, quod immobilitatem habeat et perpetuitatem² ». Iam « in vita ista non est aliqua certa stabilitas; cuilibet enim, quantumcumque felix dicatur, possibile est infirmitates, et infortunia accidere, quibus impeditur ab operazione, quaecumque sit illa, in qua ponitur felicitas³ ». Immo ipsa vita transit, « quam naturaliter desideramus, et eam perpetuo permanere vellemus, quia naturaliter homo refugit mortem⁴ ». Quocirca, « si sit in hac vita ultima felicitas, certum est quod amittetur saltem per mortem ». Et quoniam amissio felicitatis, quippe quae maxime desideratur, et amat, maximum dolorem ac tristitiam affert, « semper talis felicitas habebit tristitiam naturaliter annexam. Non erit igitur perfecta felicitas⁵ ».

56. Insuper felicitas naturalis, quemadmodum iam adnotavimus, in perfectissima cognitione, quae de Deo naturaliter haberi potest, maxime consistit. Atqui levis prorsus et imperfecta est cognitio, qua Deum adhuc viventes complectimur; quia mens corpori coniuncta, sensibusque velut vinculis illigata, se habet ad divina, ut oculus noctuae ad solem. Ergo.

57. Denique felicitas, tamquam virtutis praemium, antea vitae terminus, laborisque requies ab omnibus aestimatur. Ergo non nisi peracto iam mortalis vitae cursu, id est post mortem obtineri potest.

58. Dices: Anima, quoniam naturaliter est pars humanae naturae, in altera vita, cum sit sine corpore, perfectionem na-

¹ *Contr. Gent.*, lib. III, c. 48, n. 2.

² *In lib. IV Sent.*, Dist. XLIX, q. I, a. 1, sol. 4 c.

³ *Contr. Gent.*, loc. cit., n. 3. — ⁴ ^{1^a} ^{2^{ae}}, q. V, a. 3 c.

⁵ *Contr. Gent.*, ibid., n. 8. Illud autem hic adnotare praestat, quod, cum tantum post hanc vitam beatitudo foret obtinenda, mortem appetere possumus, non quidem appetitu naturali, neque appetitu elicio, prout malum physicum est, sed appetitu elicio, prout ordinata ratione exhibetur ipsa uti medium beatitudinis assequendae.

turae non habet; ac proinde beata esse non potest. Accedit quod beatitudo est perfectio hominis: anima autem sine corpore non est homo.

59. Quibus difficultatibus eadem ratione respondere nobis licet, qua s. Thomas, de beatitudine supernaturali sermonem habens, illos refellit, « qui posuerunt, quod (ea) non potest animae advenire sine corpore existenti, dicentes, quod animae Sanctorum a corporibus separatae ad illam beatitudinem non pervenient usque ad diem iudicii, quando corpora resument¹ ». Itaque, quod ad primum spectat, « dicendum quod beatitudo est perfectio animae ex parte intellectus, secundum quem anima transcendent corporis organa, non autem secundum quod est forma naturalis corporis. Et ideo illa naturalis perfectio manet, secundum quam ei beatitudo debetur; licet non maneat illa naturae perfectio, secundum quam est corporis forma² ». Exinde etiam responsio ad alterum consequitur. Etenim « beatitudo est hominis secundum intellectum: et ideo, remanente intellectu, potest inesse ei beatitudo; sicut dentes Aethiopis possunt esse albi, etiam post evulsionem, secundum quos Aethiops dicitur albus³ ».

60. At vero, quoniam etiam in praesenti vita Deum, uti Summum Bonum, aliquo modo assequi possumus, *aliqualis beatitudinis participatio in ea haberi potest*⁴: quae scilicet « non attingit, sed participat quamdam particularem beatitudinis similitudinem⁵ ». Haec autem imperfecta felicitas ex Dei divinorumque contemplatione exurgit, quae inter huius vitae tenebras suavissime menti effulget, eamque mira delectatione perfundit. Sed quatenus praesens vita ad aeternam

¹ ^{1^a} ^{2^{ae}}, q. IV, a. 5 c. — ² *Ibid.*, ad 1.

³ *Ibid.*, ad 3. Hinc separatio animae a corpore « non repugnat felicitati, sed omnimoda perfectioni ipsius... Appetit enim anima sic frui Deo, quod etiam ipsa fruitur derivetur ad corpus, sicut est possibile; et ideo quamdiu ipsa fruitur Deo sine corpore, appetitus eius sic quiescit in eo, quod tamen adhuc ad participationem eius vellet suum corpus pertingere »; *Ibid.*, ad 4. Exinde autem, et ex aliis rationibus (*Contr. Gent.*, lib. IV, c. 79) resurrectionem corporum admittendam esse demonstrat. Cf *Elem. seu Instit. Phil. Christ.*, vol. III, *Anthrop.*, c. VIII, art. 3, p. 300, not. 9, ed. cit.

⁴ ^{1^a} ^{2^{ae}}, q. V, a. 3 c. — ⁵ *Ibid.*, q. III, a. 6 c.

ordinem habet, illius felicitas in eo, quod ad istam per virtutum exercitium homo recte se habeat¹, atque ita certa spe Deum perfecte assequendi innitatur, consistere dicuntur. Hinc s. Thomas: « Beatitudo imperfecta, qualis hic haberi potest, primo quidem, et principaliter consistit in contemplatione; secundario vero in operatione practici intellectus ordinantis actiones, et passiones humanas, ut dicitur in X Ethic.². Et quoniam indiget homo ad bene operandum, tam in operibus vitae activae, quam in operibus vitae contemplativae, variis bonis, puta bona dispositione corporis, bonis exterioribus, societate amicorum, ideo haec omnia ad illam beatitudinem requiruntur, non quidem de essentia eius, sed quasi instrumentaliter ei deservientia³.

61. Itaque « simpliciter concedimus, veram hominis beatitudinem esse post hanc vitam. Non negamus tamen, quin aliqua beatitudinis participatio in hac vita esse possit, secundum quod homo est perfectus in bonis rationis speculativae principaliter, et practice secundario⁴. Ex quibus colligitur, quantum Genuensis nostri, ne de aliis dicamus, sententia a vero aberret, qua praesentis vitae felicitatem constituendam esse

¹ Neminem posse ad aeternam beatitudinem pervenire, nisi habeat re-
ctitudinem voluntatis, ostendit s. Thomas 1^a 2^{ae}, q. IV, a. 4.

² 1^a 2^{ae}, q. III, a. 5 c. Dicitur autem principaliter consistere in contemplatione, quia « in hac vita magis accedit ad similitudinem illius perfectae beatitudinis felicitas contemplativa, quam activa, utpote etiam Deo similior »; Ibid., q. IV, a. 7 c. Cf Contr. Gent., lib. III, c. 63.

³ Ibid., q. IV, aa. 6, 7, 8. Quibus in locis sanctus Doctor Aristotelis definitionem innuit, dicentes, beatitudinem esse animi quandam operationem secundum virtutem in vita uniuersa perfecta (Ethic., lib. I, c. 7), idest, uti ex Aristotelis opinione ait Piso Peripateticus apud Ciceronem (De fin., lib. V, c. 10), nihil requirente. De imperfecta autem praesentis vitae beatitudine ipsum locutum fuisse, patet ex iis, quae subdit: « Quae cum ita sint, beatos ex vivis dicimus eos, in quibus ea insunt et inerent, quae a nobis supra dicta sunt; beatos tamen ut homines » (ibid., lib. I, c. 10). Cf s. Thom., 1^a 2^{ae}, q. III, a. 2 ad 4). Ipse autem, etsi animae immortalitatem non sit inficiatus (cf Elem., seu Instit. Phil. Christ. vol. III, Anthropol., c. VIII, art. 2, p. 284-285, ed. cit.), tamen perfectam beatitudinem, quae post hanc vitam erit, nec asseruit, nec negavit. Cf s. Thom., In lib. IV Sent., Dist. XLIX, q. I, a. 1, sol. 4.

⁴ In lib. IV Sent., ibid.

docet in immunitate a doloribus corporis, et afflictionibus animae¹. Sane, praeterquam quod haec doctrina Epicureismum sapit, praesentis vitae beatitudinem, quae ex iam demonstratis positiva et realis est, in meram negationem convertit.

CAPVT II.

De actibus humanis, et in primis de eorum natura physice spectata

62. Tractationem de ultimo hominis fine alio de actibus humanis, quibus ad illum pervenire, aut ab eo deflectere homo potest, ordo postulat ut subsequatur. Atque in primis de eorum natura in se spectata disserendum nobis est, ut de ipsorum esse morali magis perspicua evadat oratio.

ART. I. Actus humani natura explicatur

63. Actiones, quae ab homine exoriuntur, duplices generis sunt, prout vel ipsi cum animalibus ratione parentibus communes sunt, vel eius, quatenus homo est, sive a brutis differt, propriae sunt. Illae actiones *hominis*; hae autem actiones *humanae* appellantur². Tam, quemadmodum actiones, quae homini propriae sunt, illas, quas cum brutis communes habet, vel tantum *quoad substantiam* excedere possunt, puta intellctiones, et volitiones necessariae³; vel tantum *quoad modum*, cuiusmodi sunt actiones manducandi, et bibendi, quae fiunt cum deliberatione; vel *quoad substantiam*, et *quoad modum*, uti intellctiones et volitiones liberae; ita actiones dicuntur humanae vel *quoad substantiam*, vel *quoad modum*, vel *quoad utrumque*. At vero, actiones, quae tantum *quoad substantiam humanae* sunt, cum sine consilio producantur, et penes liberam hominis potestatem non sint⁴, Ethicae le-

¹ De iure et officiis, lib. I, c. I, § 3, p. 4, Venetiis 1787.

² 1^a 2^{ae}, q. I, a. 1 c.

³ Hoc modo actus humanus est, quo Beati in Coelo amant Deum; item, quo homo in terris veritati evidenti assentitur, aut beatitudinem appetit.

⁴ Apposite advertit Cajetanus eiusmodi actiones, eo quod libere non exercentur, operationibus rerum naturalium quodammodo assimilari; in loc. cit. s. Thomae.